

میاں محمد بخش ں شاعری کسی ہے؟

ڈاکٹر منور اعجاز

میاں محمد بخش ہوراں توں پہلاں پنجابی زبان دے موڈھی تے وڈی ریت
دے شاعر گزر چکے سن۔ پنجابی شاعری ریت لون دی طرح کھر رہی
سی تے اوسدا حال، 'مکندھی اُتے رکھڑا' والی حالت وچ سی، جھڑی
اُردو انگریزی دی ڈھاہ نعل سیہک سیہک کے جیوں رہی سی۔ الطاف
محسین ہالی والا لام لشکر مسدساں لکھن لئی لاہور تے دھاوا بول
رہا سی۔ پنجابی پڑھن لکھن والا طبقہ (کیہ مسلمان تے کیہ ہندو
سکھ) بلھے شاہ تے وارث شاہ دے رتبے دے وچارواناں نوں چھڈ
اُردو ول تھر پئے سن، جویں الاما اقبال۔ اسے لئی پنجابی شاعری
کلا دا اوہ تے ست جھڑا پنجابی دیاں پچھلیاں پشتاں چ عام
سی، ہن خاساں تیکر رہ گیا سی۔ میاں صاحب نے جدوں ایہہ شعر
لکھیا۔

“خاساں دی گل آماں اگے نہیں مناسب کرنی“

دا وی ایہو مطلب سی، اوہ نہیں جھڑے اشتہاری اگونھے دانشور
کڈھدے ہن جو میاں صاحب عام لوکاں نوں نند رہے ہن۔

ایہو کارن ہے جو میاں محمد بخش توں پہلاں پنجابی شاعری دی راہ ریت
 تے اوس دے کلا ڈھنگ بارے پنجابی وڈے شاعران نوں کسے نوں سمجھاؤن
 دی لوڑ نہیں سی۔ اُونہاں نوں آپنی کلا دے اندرونی تے باہرے
 سچیاں بارے بھتی گل کرن دی لوڑ وی نہیں سی۔ پنجابی راہ ریت
 وچ سچ کلا دے تے ست دے جائو سن۔ اس لئی جدوں وارث شاہ
 ہوراں لکھیا “شعر پرکھ دی آپ کر لین شاعر، گھوڑا پھیریا وچ
 نخاس دے میں“

تاں اُونہاں نوں پکت سی جو اُونہاں دی کلا دے پارکھی ہن، پر
 میاں صاحب نوں ایہہ پکت کیویں ہووے جدوں باہر مُسدساں تے بانگے
 دراواں لکھن دی ہوا چل رہی ہووے؟ اس لئی اُونہاں ایہہ ضروری
 جائیا جو پنجابی راہ ریت دی شاعری کلا نوں پہلاں کھولہہ کے دسن۔

وارث شاہ ہوراں وی شعر دی سرچنا تے کجھ چانن پایا سین

فکرا جوڑ کے خوب درُست کیتا نواں مچل گلاب دا توڑیا اے
 بھت جی دے وچ تدبیر کرے فرہاد پہاڑ نوں سچوڑیا اے
 سجا وین کے جیب بنا دتا جیہا عطر گلاب نچوڑیاں اے *

ایہناں تَنّاں مِسرِیاں وِچ وارث شاہ ہوراں شعر دی سِرِجنا وِچ
 وِچار تے شَنگارا ولّ سَینت ماری سی۔ پر اُونہاں ایہہ گل ہیر
 دا نواں قِصہ جوڑن دی دلیل وِچ وی دِتی سی۔ پر میاں صاحب
 جدوں سیف۔ال۔ملوک لکھن بیٹھے تے اُونہاں نوں پتہ سی اُونہاں
 دا پڑھنہار تے سُنیا سُنیا (سُنن والا) اُونہاں بریک رمزاں نوں چھیتی
 کرے پچھان نہیں سکدا۔ اِس لئی اُونہاں اِس نوں پورا کھولہہ کے بیانیا۔
 اُونہاں پہلاں تے آپنے اندرونے دیاں پرتاں کھولھیاں جو اُونہاں
 دی ہوند کس ڈھنگ دی ہووگی تے اوہ شعر سِرِجنا کر سکدے ہن۔
 اوہ کہندے ہن

بال چِراغِ عِشق دا میرا، روشن کر دے سیناں
 نیہت آپنی دی کُجھ مینوں بخش شناساں پاواں
 لہ ہنیرا جہل بُرے دا، چانن لا عقل دا
 اوّل دے دل جس وِچ ہووے سچّے سُنن خزانے
 تَب میری دا نانا کھوے، مُلکیں مُشک دُھمانویں
 دل دے دیوے دی روشنائی جاوے وِچ زمیناں
 بہت دے دل نوں، تیرا شکر بجا لیاواں
 بخش ولایت شعر سُنن دی یمن رہے وِچ رلدا
 لال جواہر کڈھ کڈھ دیوے کُت بخش زباناں
 سُن سُن مغز مُاتر ہووے، بو عِشق دی پائناں
 سُنن میرے دی شکروں ہوون مٹھے مُنہ قلم دے

بوہٹی نویں کتاب میری دی جو بن بخش سنگاریں
جے کوئی میلی اکھیں وکھے، عیب دھگانے لاوے
شعر مرے دے اُتروں کاغذ لاوے کھال رقم دے
پاک نظر دے ویکھن والے، ندی عشق دی تاریں
اوہ بھی عدل تَرے دے گھر تھیں کجھ سزائیاں پاویں کہ

سو پہلے ایہو جو عشق دا چراغ بلے تے پھر اندرُونا روشن
ہندا ہے، تے جے دل دا دیوا روشن ہو جاوے تے اوس دا
چانن زمیناں وچ دھس جاوے۔ میاں صاحب دا ایٹھے “زمیناں” تے
زور بڑی کھلاویں رمز ہے۔ اوہ عشق دے دیوے نعل ہوئے چانن نعل
زمین دے اندر ہنیریاں نوں روشن کرنا لوڑدے ہن۔ اوہناں نوں سار
ہے جو انگریز آپنے نویں ورتارے تے پنجاب وچ نہراں راہیں زمیناں
دے دُھر اندر تیکر ہنیرا کسری جا رہے ہن اس لئی زمیناں دے
اندر یانی لوکائی دے گل وجود تے ہوند نوں اندروں نویں چانن
دی لوڑ ہے۔

پھر اوہ اوس صفت دے طالب ہن جھڑی ربّ دی آپنی ہے یانی شیواں
نوں شناس کرن دی یا پچھانے دی۔ پچھانن دا مطلب ہے پردیاں اندر
لگے سچ نوں سجاؤنا۔ انگریز تے ہور باہرلیاں رہتلاں جدوں چارو
پاسے مچلیکھے ہی مچلیکھے پا رہیاں ہوں تے اوس ویلے سچ تے
جھوٹے نوں نتارنا ایڈا سکھلا کَم وی نہیں۔ اسے لئی اگلے شعر

وِچِ جہالت دے ہنیرے توں نکل کے تے عقل دے چانن دے حاصل کرن
دی سدّھر ہے۔ کیوں

جو شعر جیگیا ہی اودوں جدوں جہالت دا ہنیرا لٹھیگا تے عقل
دا چانن ہووے تے ایہو شاعری دی ولایت دا پاونا ہووے گا۔ مطلب شاعری
دی سر جتا جہالت دے ہنیرے وچوں نکل سچ تے جھوٹے نوں نتارن
دی راہ ہے۔

پھر اگلے شعر وِچِ عقل دی طلب تے وی چانن پا دتا، جو
ایہہ اندر سچے سُنخناں دے خزانے جمن دا ناں ہے، ایہہ عقل چالو
وہار دے جھنّ ترور نعل آپنی غرض لئی ورتی جان والی چترائی نہیں ہے۔
ایہہ سچ اندر پنگریگا تے شعراں دی زبان راہیں باہر آویگا۔ ایہناں
ساریاں تلباں دے نعل آپنے اندر دا نافا کھلھن دی سدّھر ہے،
جہڑی کھلھ جاوے تے اوس دی خوشبو ہر پاسے دھوم جاوے گی۔ بند
نافے توں ایہہ وی سُر لگدی ہے جو چالو ورتارے نے اندر اک
گنڈھ دتی ہوئی ہے جہڑی اوس نوں کھلھ کے باہر کھلرن نہیں دندی۔
پر جے ایہہ کھلھ جاوے تے اوس نعل نعل ہر پاسے دماغاں وِچِ
اوہ خوشبو چلّی جاوے گی۔ مطلب ایہہ خوشبو سچ نعل سانجھی ہو جاوے گی۔
کیوں جے اوہ اصلی خوشبو ہے تے پھر اوہ سانجھے ہونوں رگ دی
نہیں سکدی۔

سو ایہناں شعراں وِچِ میاں محمد ہوراں اک لوکائی دے شاعر دی ہوند

دا مُٹھ ہی نہیں اوسدی ہوند دیاں لازمی شرطیں وی گنا دتیاں
ہن۔ مطلب پہلے تال اوس دے اندر عشق دا چراغ بلے، عشق تے
ہے ہی دوج نوں مُکاون دا ناں۔ تے دوج مُکدی نہیں جد تائیں
وہار وچ کھوہ خوس دے روے توں باہر نہ نکلیا جاوے۔ عشق
تے اک بہت عام پدھر تے وی ہر شے نوں رد کرے کسے
اک نقطے تے نکل جاوے دا ناں ہے۔ اک عام کڑی مُنڈے دے
عشق وچ وی دیکھو تے اوہ سچ نوں اک پاسے رکھ کے آپنی
طرح اک ہون دا جتن کردے ہن۔

دوجا اس عشق دے چانن وچ زور اپنا ہووے جو اوہ زمیناں دے
اندر تائیں دھس سکے۔ اوہ آپنی اگلی ہستی توں نکل کے زمین دی
تہاں تے اوہدیاں پرتاں تیکر اپڑ جاوے، اوہ لوکائی دے دلاں
دے اندر دیاں تہاں تیکر پُچ جاوے۔ مطلب ایہہ اوہ چانن نہ
ہووے جہڑا بجلی وانگ چمکے، گھڑی دی گھڑی چانن ہووے تے
پھر ہنیرا ہو جاوے، اوہ پیشاور شاعر یا سوجھوان دی چہتکاری نہ
ہووے جہڑی اک لہجے لئی لشکارا

ماردی ہے تے پھر پُرانا گھپ ہنیرا تنبو تان لیندا ہے۔ اس عشق
دے چانن نوں ہور اگیٹن لئی میاں صاحب جہالت دے ہنیرے دی تھان
عقل دی روشنائی کہندے ہن۔ اتھے اوہ اپنے سہکالی اُردو فارسی دے
شاعر الاما اقبال (۱۸۷۷-۱۹۳۸) نوں وی رد کر رہے ہن جہڑے
عقل تے وجدان نوں دو دکھریاں ٹھپیاں وچ رکھ کے عقل نوں نکلی

جہی وگن تے وجدان نوں کھلھا جہان مندے ہن۔
میاں صاحب آپنی اس گل نوں ولھیٹدیاں آپنی لکھت وچ ایہو خوبی
لوڑدے ہن جو اوہ دوجیاں اندر چانن کرے، اُونہاں نوں عشق ندی
وچ تارے۔

اُوکھے لگدے لفرن
جہل (جہالت
ولایت شعر سُخن (شعر سُخن دی بادشاہی
یمن (برکت، اقبال مندی، چنگا نصیبا
نافا (دُھنی، ایٹھے مطلب ہے ہرن دی دُھنی جس وچوں خوشبو نکلدی
ہے
مُشک (خوشبو
خال (نقش
دھگانے (زوراوری نعل